

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

*****

ĐOÀN TRÚC QUỲNH

TÊN ĐỀ TÀI:

**BƯỚC ĐẦU TÌM HIỂU THEN CỦA TỘC
NGƯỜI GIẤY VÀ SỰ TÁC ĐỘNG CỦA THEN
TỚI CUỘC SỐNG HIỆN NAY**
(KHẢO SÁT TẠI LÀNG PẶN I XÃ QUANG KIM HUYỆN BÁT XÁT
TỈNH LÀO CAI)

KHOÁ LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HOÁ
CHUYÊN NGÀNH VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ
MÃ SỐ: 608

HÀ NỘI: 06/2009

Mục lục

Lời cảm ơn:

Mở đầu:

1.Lý do chọn đề tài.	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề:	2
3.Mục đích nghiên cứu và nhiệm vụ nghiên cứu.	3
4.Đối tượng nghiên cứu.	5
5.Đóng góp khoa học của đề tài.	5
6.Phương pháp nghiên cứu.	5
7.Bố cục của đề tài.	6
Chương 1: Khái quát về điều kiện tự nhiên và con người huyện Bát Xát	
1.1 Điều kiện tự nhiên:	7
1.1.1 Vị trí địa lý:	7
1.1.2 Địa hình:	8
1.1.3 Khí hậu:	8
1.1.4 Thuỷ văn:	9
1.2 Điều kiện kinh tế xã hội:	9
1.2.1 Dân số và lao động:	9
1.2.2 Kinh tế văn hoá xã hội:	10
1.3 Người Giáy tại làng Pản 1 xã Quang Kim huyện Bát Xát.	10
1.3.1: Kinh tế:	11
1.3.2: Nhà ở:	11
1.3.3: Phục sức:	12
1.3.4: ẩm thực:	13
1.3.5: Tang ma, cưới xin:	13
1.3.6: Tín ngưỡng dân gian:	14
1.3.7: Văn học nghệ thuật:	15

Chương 2: Người làm Then và nghi lễ Then giải hạn của tộc người Giỏi:

2.1: Người làm Then:	
2.1.1:Then và cỗ tớn ngưỡng liên quan tới Then:	17
2.1.1.1: Thầy Then, Thầy Tào.	17
2.1.1.2: Mối quan hệ tương hỗ giữa Then, Tào.	18
2.1.2: Người làm "Then" và những vấn đề liên quan tới Then:	19
2.1.2.1: Quá trình vào nghề:	19
2.1.2.2: Trang phục và đạo cụ hành nghề:	21
2.1.2.3: Điện thờ và đối tượng thờ cúng trong Then :	24
2.1.2.4: Một số loại hình Then của tộc người Giỏi:	29
2.1.2.5: Các kiêng kỵ trong Then:	30
2.1.2.6: Thù lao của thầy Then:	31
2.1.2.7: Thầy Then sau khi mất:	31

2.2: Nghi lễ Then giải hạn	
2.2.1: ý nghĩa của nghi lễ Then giải hạn:	34
2.2.2: Các kiêng kị, quy định trong nghi lễ.	34
a. Về phía thầy Then:	34
b. Về phía chủ nhà:	34
2.2.3: Chuẩn bị lễ vật:	35
2.2.4: Quá trình làm lễ:	38
2.2.5: Các biểu tượng trong nghi lễ Then giải hạn:	44
2.2.6 Hiện tượng xuất- nhập hồn trong Then:	46
2.2.7 Khả năng chữa bệnh của nghi lễ Then :	47
2.2.8:Giá trị nghệ thuật trong Then:	49
Chương 3: Sự tác động của "Then" trong đời sống hiện nay và những vấn đề đặt ra cho việc bảo tồn và phát huy Then:	51
3.1 Sự tác động của Then tới cuộc sống hiện nay của tộc người Giáy tại làng Pản I xã Quang Kim, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai:	51
3.1.1: Giá trị của Then và những tác động tích cực tới cuộc sống hiện nay:	51
3.1.2 Hạn chế của Then và sự tác động tiêu cực tới cuộc sống hiện nay:	52
3.2 Thực trạng Then trong cuộc sống hiện nay:	54
3.3: Những vấn đề đặt ra cho việc bảo tồn và phát huy Then trong cuộc sống hiện nay:	55
*Kết luận	
*Phụ lục	
*Trích Then giải hạn	
*Tài liệu tham khảo	

MỞ ĐẦU

1.Lý do chọn đề tài:

Như tất cả các dân tộc trên thế giới, người Giáy ở Việt Nam đã có một nền văn hóa tín ngưỡng sâu đậm trước thiên nhiên và xã hội. Từ những quan niệm vạn vật hữu linh, đa thần giáo, người Giáy đã tự hình thành nên một thế giới quan mộc mạc sơ khai ngay từ thời kì khởi nguyên để rồi dần tạo nên được niềm tin ở thực tại.

Nói đến tín ngưỡng tôn giáo không thể không nhắc đến những người làm nghề cúng bái, tức là thầy Tào, thầy Then, chính họ là những người truyền những giáo lí trong khi cúng bái, gắn bó mật thiết với các sinh hoạt văn hóa cộng đồng, tín ngưỡng này giữ vai trò như môi trường bảo lưu và sản sinh nhiều giá trị văn hóa tộc người Giáy.

Then có ảnh hưởng nhiều mặt tới đời sống của người dân hiện nay, nhưng đã có khoảng thời gian dài, việc hành nghề Then bị cấm đoán do còn bảo lưu nhiều yếu tố nguyên thủy mang tính chất mê tín, lỗi thời của tiền nhà nước và giai cấp, việc lợi dụng sự tin tưởng vào tầng lớp Then, Tào còn thể hiện một tâm lý nghi ngờ của nhân dân vào chính quyền vào Cách mạng. Chính sự cấm đoán này thể hiện sự lúng túng và mâu thuẫn trong nhận thức của những nhà quản lý trong việc xác định vai trò và hạn chế của Then. Đây cũng chính là một trong nhiều nguyên nhân khiến cho Then có nguy cơ đang mất dần ở một số địa phương.

Hiện nay có rất ít tài liệu viết về người Giáy cũng như văn hóa tín ngưỡng của tộc người này tại Bát Xát- Lào Cai, đặc biệt là sự tìm hiểu về nghi lễ Then mà tiêu biểu là Then giải hạn. Then tộc người Giáy mang giá trị văn hóa nghệ thuật cần bảo tồn, hơn thế Then còn là nhu cầu của người dân

trong cuộc sống chính từ những giá trị của Then như vậy nên Then luôn tại trong cuộc sống của người dân từ xưa tới nay.

Thông qua việc khảo sát tại một số địa phương và điểm là làng Pẩn I xã Quang Kim- huyện Bát Xát- tỉnh Lào Cai, lấy tên đề tài " *Bước đầu tìm hiểu Then của tộc người Giáy và sự tác động của Then tới cuộc sống hiện nay*" (Khảo sát tại làng Pẩn I xã Quang Kim Huyện Bát Xát Tỉnh Lào Cai).

Đề tài bước đầu đi tìm hiểu, khai thác vấn đề Then tộc người Giáy về tổng quan Then, nghi lễ Then giải hạn và đánh giá sự tác động của Then tới cuộc sống hiện nay. Nội dung của đề tài mang tính chất sưu tầm, bổ sung vào kho tàng văn hóa tín ngưỡng dân gian các dân tộc Việt Nam.

2. Lịch sử nghiên cứu của vấn đề:

Dân tộc Giáy là một trong cộng đồng 54 dân tộc Việt Nam. Người Giáy ở nước ta có gần 40.000 người, cư trú chủ yếu ở tỉnh Lào Cai, Lai Châu và Hà Giang, riêng Lào Cai đã chiếm 2/3, cư trú 7/10 huyện thị trong tỉnh, trong đó huyện Bát Xát có số dân là người Giáy rất đông [17;6]. Dân tộc Giáy cùng nhiều dân tộc khác có vốn văn hóa riêng của dân tộc mình rất độc đáo sống động. Tuy vậy, tài liệu viết về người Giáy rất ít, do quan niệm người Giáy không có tổ tiên, không có mừng, vì vậy mà người Giáy có nhiều tên gọi khác nhau như "*Giáy vệ đường*" hay "*Nhắng*", "*Dăng*". Xa xưa tổ tiên người Giáy làm công nhóc cho giai cấp thống trị Hán tộc, bị bóc lột và di cư sang Việt Nam. Vào những năm 60 người dân vùng Lào Cai như dân tộc Hmông, Dao, Hà Nhì vùng Y Tý- Bát Xát đã nổi dậy chống bọn thổ ti Nhắng Sề cố Tin, Sề cố Ngạn, chúng bóc lột nhân dân nơi đây về vật chất, chia rẽ dân tộc [10;10].

Hiện nay, có một số nhà nghiên cứu về người Giáy và những tài liệu về người Giáy được công bố, nhưng những tài liệu, công trình này chỉ giới thiệu khái quát những điều tác giả biết, tác giả sống và đã thực hiện trong chính dân tộc mình.

Năm 1998, cuốn "*Bước đầu tìm hiểu văn hóa người Giáy*" của Lò Ngân Sủn, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc .

Năm 2003, cuốn "*Một số phong tục tập quán dân tộc Giáy Lào Cai*" của Sần Cháng, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc .

Cả hai cuốn sách này người viết đã giới thiệu được những nét cơ bản nhất và các phong tục tập quán của người Giáy về tết, lễ cưới xin, tang ma và một số phong tục khác. Về vấn đề Then, Tào, cuốn sách có đề cập ngắn gọn khái quát về năm công việc của thầy Then gồm: lễ gọi hồn, lễ thêm lương, lễ bắc cầu, lễ bắc cầu- cấy mệnh, lễ quét nhà. Mô tả về đồ tế, ý nghĩa của từng buổi lễ. Chưa đi sâu vào các nghi thức cụ thể cũng như ý nghĩa tôn giáo, tâm linh, bản chất của các nghi lễ Then này.

Sách viết về người Giáy có ba cuốn viết về dân ca Giáy là: "*Vườn Chang Hần*"(Sần Cháng), "*Dân ca Giáy*", "*Dân ca trong đám cưới và tiệc rượu*", Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc . Và cuốn "*Mo tang lễ dân tộc Giáy*" (Sần Cháng). Tất cả những cuốn sách trên nêu ra những bài dân ca sưu tầm được cũng như các bài cúng trong tang ma. Chưa có tài liệu nào đề cập tới nghi lễ Then và nghi lễ Then giải hạn.

Ngoài sách, tài liệu viết về người Giáy còn là các bài báo đăng trên các tạp chí như "*Cách đặt tên con và lễ cúng gọi hồn của người Giáy ở Lào Cai*" (2000) của Sần Cháng. Tác giả đã nêu ra ý nghĩa của buổi lễ, nghi lễ tiến hành, về quy mô tổ chức cũng như đồ cúng tế trong buổi lễ. Và một số bài báo nhỏ khác như "*Làng dân tộc Giáy*"(2007) , "*Gia đình người Giáy ở Lào Cai*"(1998), ...

Như vậy, về vấn đề Then Giáy và nghi lễ Then giải hạn chưa có một tài liệu chính thức nào đi sâu tìm hiểu cặn kẽ, chi tiết. Chưa có các nhà khoa học hệ thống và khảo sát vấn đề này. Riêng về vấn đề Then và các nghi lễ Then của các dân tộc khác có thể nhắc tới các tác giả như Nguyễn Thị Yên- Viện nghiên cứu Văn hóa Tôn giáo (cuốn sách *Then Tày*-2006; các bài báo như

“*Sự hình thành và biến đổi Then Tày*”-2006; “*Lịch sử vấn đề sưu tầm và nghiên cứu Then ở miền Bắc Việt Nam*”-2004; “*Khảo sát đối tượng thờ cúng trong Then*”- 2007), Ngô Đức Thịnh- PGS.TS Viện nghiên cứu Văn hóa Dân gian (“*Then- một hình thái shaman của dân tộc Tày ở Việt Nam*”-2002), GS Hoàng Nam- Đại học Văn Hóa Hà Nội (“*Then- một cái nhìn từ hệ thống tín ngưỡng*”- 2006; “*Một số biểu tượng của lễ vật và đạo cụ cúng*”-2006), Đoàn Thị Tuyền(“*Then- một hình thức saman giáo*”-2000), Dương Thị Lâm (“*Nghệ thuật Then của người Tày ở Lạng Sơn*”-2002), Phạm Tuất (“*Then Tày Đăm*” -2006)..., và nhiều học giả khác. Họ đã có nhiều công trình nghiên cứu, tìm hiểu sâu về Then của các dân tộc như Tày, Nùng. Đây cũng chính là cơ sở giúp cho các nhà khoa học, những nhà nghiên cứu dân tộc học tìm hiểu và nghiên cứu Then tộc người Giáy tại Lào Cai.

3. Mục tiêu và nhiệm vụ nghiên cứu vấn đề:

a. Mục tiêu nghiên cứu:

Thông qua việc khảo sát thực tế, tìm hiểu về Then của người Giáy tại làng Pả I, xã Quang Kim, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai, đề tài thực hiện mục tiêu chủ yếu như sau:

- Bước đầu tìm hiểu giá trị nghi lễ Then của tộc người Giáy.
- Tìm hiểu các giá trị của Then
- Đánh giá vai trò của Then với cuộc sống hiện tại và đề xuất kiến nghị bảo tồn và phát huy giá trị Then.

b. Nhiệm vụ nghiên cứu:

Để thực hiện mục tiêu trên, đề tài phải thực hiện những nhiệm vụ chủ yếu sau:

- Khảo sát tại Làng Pả I về người làm Then và nghi lễ Then giải hạn của tộc người Giáy.
- Phân tích các giá trị của Then.

- Nêu thực trạng của Then, đánh giá mặt tiêu cực cũng như giá trị của Then, sự tác động của Then tới cuộc sống hiện tại. Bước đầu đề cập tới vấn đề phát huy và bảo tồn Then, đề xuất, kiến nghị.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu:

a. Đối tượng nghiên cứu: Là việc hành nghề, duy trì nghề Then của các thầy Then tại làng Pẩn I xã Quang Kim- Bát Xát- Lào Cai, đồng thời khảo sát tại một số làng và xã lân cận có thầy Then hành nghề.

b. Phạm vi nghiên cứu: Tập trung khảo sát, thu thập tài liệu về nghề Then và thầy Then hiện nay ở làng Pẩn I xã Quang Kim. Và một số địa phương khác như Km0 Bản Vược, Toòng Sành xã Cốc San, Bản Trang- Cốc Mỳ, ...

5. Đóng góp khoa học của đề tài:

Bước đầu tập hợp và hệ thống hóa tư liệu về văn hóa tín ngưỡng đồng bào các dân tộc thiểu số, thông qua việc trình bày và nhận định một cách khái quát về thầy Then và công việc của Then tộc người Giáy tại địa phương khảo sát.

Nêu ra một số thực trạng và giải pháp để bảo tồn và phát huy Then, áp dụng trong thực tế giúp các nhà quản lý cấp cơ sở tham khảo, nhằm làm tốt công tác, chính sách dân tộc tại địa bàn.

Góp phần làm giàu thêm kho tàng văn hóa tín ngưỡng của các tộc người, trước tiên là bổ sung tài liệu cho văn hóa tộc người Giáy Lào Cai.

6. Phương pháp nghiên cứu:

-Sử dụng phương pháp phỏng vấn, đi sâu vào các làng, bản có người hành nghề Then, hỏi chuyện thầy Then và những người sống xung quanh thầy Then như vợ (chồng), cha mẹ, con cái, anh em, hàng xóm. Cùng với sự giúp đỡ của cán bộ địa phương tìm hiểu một số chính sách của xã với văn hóa tín ngưỡng của người Giáy tại đây, sự ảnh hưởng của việc làm Then với cuộc sống của người dân trong khu vực.

-Quan sát tham dự, trong khi quan sát có sự ghi chép, ghi âm lại các buổi nói chuyện, lời đọc Then trong buổi lễ, chụp ảnh lấy tư liệu, minh họa cho phần mục lục của đề tài.

-So sánh đối chiếu giữa các buổi phỏng vấn, có sự thảo luận nhóm nhỏ 3-5 người.

- Ngoài ra còn sử dụng tài liệu thứ cấp như các tài liệu trong sách báo, tạp chí chuyên ngành làm tài liệu tham khảo.

7. Bố cục của đề tài:

Ngoài phần mở đầu, kết luận, phụ lục, tài liệu tham khảo, đề tài gồm 3 chương:

Chương 1 :Khái quát về điều kiện tự nhiên và con người huyện
Bát Xát.

Chương 2: Người hành nghề Then và nghi lễ Then giải hạn của
tộc người Giáy.

Chương 3: Sự tác động của Then tới cuộc sống hiện nay và đặt ra
vấn đề bảo tồn và phát huy Then tại làng Pả I xã
Quang Kim.

Tài liệu tham khảo

1. Trần Bình (2007), *Văn hóa các dân tộc thiểu số vùng Tây Bắc*, bản đánh máy, Trường Đại Học Văn Hóa Hà Nội.
2. Sần Cháng (2003), *Một số phong tục tập quán dân tộc Giáy Lào Cai*, Nxb Văn Hóa Dân Tộc.
3. Sần Cháng (2004), *Mo tang lễ dân tộc Giáy*, Nxb Văn Hóa Dân Tộc.
4. Sần Cháng (2000), "Cách đặt tên cho con và lễ cúng gọi hồn của người Giáy Lào Cai", Tạp chí Dân tộc học số 1, tr26-29.
5. Sần Cháng (2007), "Làng dân tộc Giáy", Tạp chí Dân tộc học số 1, tr9-12.
6. Sần Cháng (1998), "Gia đình người Giáy ở Lào Cai", Tạp chí Dân tộc học số 1, tr 17-22.
7. Sần Cháng (2000), *Vươn Chang Hần* (Dân ca Giáy), Nxb Văn Hóa Dân Tộc.
8. Nông Quốc Chấn(1993), *Dân tộc và phát triển*, Nxb Văn Hóa Dân Tộc.
9. Công ty văn hóa Trí tuệ Việt và nhà xuất bản VH TT phối hợp xuất bản (2007), *Bát Xát- nơi sông Hồng chảy vào đất Việt*, Nxb VH TT.
10. Dương Văn Hà (1961), "Công tác cải tạo Mo Then vùng lưng chừng tỉnh Lào Cai", Tạp san Dân Tộc, số 26, tr10-16.
11. Đoàn Thị Tuyền (2000), "Then- một hình thức saman giáo", Tạp chí Văn Hóa Dân Gian, số 2, tr39-44.
12. Ngô Đức Thịnh (2002), "Then- một hình thái shaman của dân tộc Tày ở Việt Nam", Tạp chí Văn Hóa Dân Gian, số 3, tr3-19.
13. Hà Đình Thành (2004), "Tình hình sưu tầm, nghiên cứu tín ngưỡng Then, Mo, Tào, Pụt của người Tày, người Nùng ở Việt Nam", Tạp chí Nghiên cứu Tôn Giáo, số 3, tr36-44.
14. Phạm Tuất (sưu tầm 2006), *Then Tày Dăm*, nxb VH TT.
15. Lê Ngọc Thắng, Lâm Bá Nam(1990), *Bản sắc văn hóa các dân tộc Việt Nam*, Nxb Văn hóa Dân tộc.
16. PGS.TS Nguyễn Khắc Tụng(1996), *Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam*, tập 1, Nxb Xây Dựng
17. Hoàng Nam(2006), "Then-cái nhìn từ hệ thống tín ngưỡng", Tạp chí Dân tộc học, số 3, tr13-17.
18. Hoàng Nam (2006), "Một số biểu tượng của lễ vật và đạo cụ cúng", Thông báo Dân tộc học, Nxb Khoa Học Xã Hội, tr 587-600.
19. Dương Thị Lâm (2002), *Nghệ thuật Then của người Tày ở Lạng Sơn*, Luận văn cao học, trường Đại học Văn Hóa Hà Nội, tr 28-59.
20. Lò Ngân Sủn (1998), *Bước đầu tìm hiểu về văn hóa người Giáy*, Nxb Văn Hóa Dân Tộc.

21. Trần Hữu Sơn (chủ biên 1999), *Lễ hội cổ truyền Lào Cai*, giải thưởng hội văn nghệ dân gian Việt Nam, Nxb Văn Hóa Dân Tộc.
22. Vũ Ngọc Khánh (2004), *Truyền thống văn hóa các dân tộc thiểu số Việt Nam* (tập I, II), Nxb Thanh niên.
23. Nguyễn Thị Yên (2006), *Then Tày*, Nxb Khoa Hội Xã Hội.
24. Nguyễn Thị Yên (2006), "Sự hình thành và biến đổi Then Tày", Tạp chí Văn Hóa Dân Gian, số 2, tr19-30.
25. Nguyễn Thị Yên (2004), "Lịch sử vấn đề sưu tầm và nghiên cứu Then ở miền Bắc Việt Nam", Tạp chí Văn Hóa Dân Gian, số 5, tr48-59.
26. Nguyễn Thị Yên (2007), "Khảo sát đối tượng thờ cúng trong Then", Tạp chí Tôn giáo, số 3, tr44-52.
27. Nguyễn Minh San (1995), *Tiếp cận văn hóa dân dã Việt Nam*, Nxb Văn hóa Dân tộc, tr 180.